

В.В. Воробйов

Донецький національний університет, Україна

МІСІЯ Б. ФРАНКЛІНА ТА СТВОРЕННЯ ФРАНКО-АМЕРИКАНСЬКОГО СОЮЗУ 1778 р.

Стаття присвячена вивченню діяльності дипломатичної місії Б. Франкліна у Франції. З'ясовано, що угоди, укладені у 1778 році, та багатомільйонні позики у Франції стали першими успіхами американської дипломатії, яка, незважаючи на відсутність досвіду, спромоглася досягти серйозних успіхів. Більшість дослідників війни за незалежність наголошує саме на ролі Б. Франкліна, який був у ті часи не лише доволі визначним науковцем, а й талановитим дипломатом.

Боротьба за незалежність Північноамериканських колоній тривала майже 20 років. Прагнення американців позбутися впливу англійської корони вилилися у довгу війну, яка не могла бути успішною для інсургентів без втручання могутніх європейських держав. Одним з найбільш серйозних помічників мала стати Франція, яка, у свою чергу, мала серйозні наміри послабити позицію Англії у Північній Америці. Одразу після проголошення Декларації про незалежність Сполучених Штатів Америки почався пошук партнерів на зовнішньополітичній арені.

Як справедливо зауважує Дж.Р. Дал, Декларація незалежності виступала «значною мірою зовнішньополітичною заявою» [1, р. 52], без якої американцям було важко сподіватися на отримання допомоги з Європи. Умови, на яких американські політики розраховували одержати цю допомогу, були застережені в «Плані договорів», схваленому Конгресом 17 вересня 1776 р. [2]. «План» являв собою приблизний зразок договору про дружбу й торгівлю. Пропозиції про укладання військового союзу, у першу чергу, звісно, із Францією, у нього не були включені, хоча неодноразово вносилися й обговорювалися в Конгресі [3, с. 14].

Спеціальна стаття «Плану» містила ретельний перелік предметів, що підпадали під визначення військової контрабанди. Дотримуючись прецедентів, що вже існували, американці не вважали такими продовольство й морські припаси. Для США ця обставина мала вагоме значення, оскільки постачання продовольства й морських припасів становили значну частину їх експорту. Положення, спрямовані на захист нейтрального судноплавства, супроводжувалися рядом статей, що є звичайними для торговельних договорів.

Крім цього в «План» було включено статтю, відповідно до якої всі території Північноамериканського континенту й розташовані біля нього острови оголошувалися такими, що перебувають у «безроздільному і вічному володінні» Сполучених Штатів. Партнер за договором, зі свого боку, зобов'язувався «ніколи не захоплювати та ні під яким приводом не намагатися заволодіти» жодними частинами Північної Америки. Ця недвозначна заява політичних діячів молодій республіці про зазіхання на весь Північноамериканський континент стала одним з головних постулатів американської зовнішньої політики.

«План» повинен був скласти підґрунтя для переговорів з урядом Франції. Але його автори, безперечно, мали на увазі й інші держави. У підсумку він послужив «моделлю» практично для всіх договорів про дружбу й торгівлю, укладених США до кінця XVIII ст. [3, с. 15].

Прийняття «Плану договорів» спричинило рішення Конгресу направити у Францію дипломатичну місію. У вересні 1776 р. до її складу були включені Б. Франклін, Т. Джефферсон і С. Дін як уповноважені (агенти). Однак Т. Джефферсон відхилив пропозицію та був замінений А. Лі.

Слід зазначити, що Б. Франклін був обраний одностайно на першому ж голосуванні в Конгресі. Хоча формально він мав такі ж повноваження, як і його колеги за місією, але його авторитет і вплив були такими, що всі одностайно вважали його «першим між рівними». До того ж Франклін був найбільш відомим американцем у Франції; його багатий досвід, характер, знання французької мови робили його кандидатуру найбільш оптимальною для майбутньої складної дипломатичної місії. Популярність Франкліна і його вплив на суспільну думку стали важливим елементом діяльності американської дипломатичної місії і її успішного завершення. 26 жовтня 1776 р. на борту корвета «Репризел» семидесятирічний Б. Франклін відплив у Францію. Під час плавання «Репризел» не раз намагалися переслідувати англійські крейсери, однак корабель не тільки unikнув захоплення, але й сам захопив два призи, які були доставлені в затоку Кіберон після тридцятиденної подорожі.

8 грудня 1776 р. Франклін висадився в Орей, а звідти направився в Нант, де був гостинно прийнятий. До моменту прибуття Франкліна в Нант у місті вже облаштувалися понад 60 американських купців. Усі мешканці міста вважали себе «франкліністами».

За словами Дж. Адамса, «популярність Франкліна була загальною та більшою, ніж у Лейбніца й Ньютона, Фрідріха II або Вольтера; його любили й цінували більше, ніж будь-кого або всіх їх... Його ім'я було відоме уряду й людям, королям, придворним, дворянству, церковникам і філософам так само, як і плебейам, до того ж настільки, що винятковий селянин або городянин, камердинер, кучер або лакей, покоївка або мийник посуду на кухні, які не були з ним знайомі, не вважали його другом роду людського» [4, р. 127].

Франклін встановив добрі стосунки не тільки із французьким урядом, але й з дипломатичним корпусом. Він використовував старовинне суперництво Франції й Англії, з одного боку, і симпатії передових елементів французького суспільства до Американської республіки – з іншого, щоб натиснути на Людовика XVI і на двір з метою втягнути Францію у війну з Англією. М.Ж. Росіньол вірно відзначає, що віртуозний дипломатичний тиск Франкліна переконав французів вплутатися в бійку [5, р. 343].

Основне завдання американської місії полягало в тому, щоб домогтися допомоги й, якщо це можливо, також союзу із Францією. Уповноважені Конгресу прагнули негайно ж віднайти можливість, щоб представити свою справу безпосередньо Верженну, однак прийом послів уряду, ще офіційно невизнаного й існування якого не було достатньо стійким, створював для французького міністра чималі труднощі.

23 грудня 1776 р. Франклін, Дін і Лі звернулися до міністра закордонних справ Франції графа Верженна з першою в американській історії формальною дипломатичною нотою, що містила прохання про аудієнцію.

Франклін сумнівався в тому, що їх приймуть у Версалі, однак 28 грудня 1776 р. послі Конгресу США були прийняті Верженном саме у Версалі, хоча й в обстановці найсуворішої таємності, для того щоб unikнути наступних протестів посла Стормонта.

Під час аудієнції міністр завірив уповноважених у тому, що вони перебувають у Франції під захистом двору й що уряд розгляне їх пропозиції. Відповідь Конгресу, сказав він, буде дана, як тільки стане відоме рішення Іспанії з цього питання. Верженн попросив їх викласти свої потреби.

Під час бесіди з Верженном американці передали йому проект договору про торгівлю, однак не зробили пропозиції про укладання союзу та не просили про допомогу. Скромність їх запитів здивувала Верженна. «Чи це скромність, – писав він із цього приводу, – чи страх... але подібні сантименти гідні похвали» [6, р. 128].

Американці були задоволені навіть неофіційним характером першого прийому, але Франклін мав намір домогтися незабаром для них такого ж положення, як і для представників інших націй. Пропозиція про офіційний прийом 5 січня 1777 р. була відповідним чином передана французам. Однак, оскільки французи не квапилися задовольнити

прохання, Франклін підготував лист і передав його без особливого розголосу за тиждень після зустрічі з Верженном. Оскільки міністр уникав усякої офіційності, то і свій лист Франклін витримав у стилі, далекому від офіційності, він нагадував звертання до купця, у якого бажали б придбати корабель, тобто був цілковито діловим, таким, що містить першочергові прохання американських уповноважених: вони просили надати їм в оренду 8 лінкорів з екіпажами, щоб визволити судна фірми «Горталес», заблоковані англійськими крейсерами, а також продати в кредит 20 – 30 тис. мушкетів, велику кількість польових гармат та амуніції, за що Конгрес розрахується відповідним платежем. Якщо ж англійці проголосять війну, то колонії погоджувалися співпрацювати із Францією й Іспанією у спробі здобути для цих держав острова Вест-Індії, що належать Англії.

У своєму мемуарі від 31 грудня 1776 р. уповноважені намагалися довести, що торгівля з колоністами може бути дуже вигідною, оскільки вона буде являти собою обмін сільськогосподарських продуктів і сировини на промислові товари. Колонії, пропонуючи свою торгівлю Франції, тим самим пропонують їй те, що було основним джерелом збагачення Англії. Тепер же Франція погне всі прибутки, без усякого обмеження суверенітету. У випадку ж, якщо колоністи, як і раніше, залишаться пов'язаними з Великобританією, то можуть надати їй допомогу в завоюванні інших територій; повернуті під її панування, вони стануть загрожувати безпеці будь-якої нації, яка має володіння в Америці. Однак звільнившись від неї, їх інтерес і їх схильність приведуть до переслідування мирної політики по відношенню до всього світу на багато поколінь у майбутньому; внаслідок своїх традицій і величезних просторів їх території вони ще довго будуть існувати за рахунок виняткової уваги до сільського господарства. Ніколи не будуть вони, навіть коли набудуть достатню міць, сваритися з європейськими країнами, що мають володіння в Америці, і не вторгнуться на їхню територію. Уповноважені завіряли, що стан фінансів Англії дозволить їй вести війну із Францією не більше шести місяців. Втрата ж нею торгівлі з Америкою незабаром зробить для Англії неможливим одержати як позику хоча б шилінг [6, р. 128].

Однак французький міністр не був впевнений, що американська дружба компенсує всі небезпеки війни з Англією. «Ми знаємо, – писав Верженн 12 січня 1777 р. міністру (послу) Франції в Іспанії маркізу д'Оссюну, – що республіки менш, ніж монархії, чутливі до вимог честі, і що вони розглядають відданість своїм зобов'язанням тільки як засіб для досягнення своїх же інтересів, яким вони тільки й віддані» [6]. Тому прохання уповноважених про кораблі було відхилено, однак король побажав продемонструвати свою добру волю наданням секретної допомоги колоністам і дарунком двох мільйонів ліврів. Ці два мільйони ліврів були виплачені чотирма траншами (17 січня, 3 квітня – 1 млн; 10 червня й 15 жовтня – ще 1 млн). Ця позика, безстрокова і безвідсоткова, дозволила уповноваженим придбати найбільш необхідне й стала першою у черзі позик і дарунків, що запобігли колапсу американської революції, яка страждала через нестачу фінансів. 3 червня 1777 р. американські представники одержали ще 1 млн ліврів від генеральних відкупників Франції.

Аналіз документів свідчить про те, що французька сторона не одразу прийняла рішення вступити у війну на боці Сполучених Штатів. Документи Міністерства закордонних справ Франції показують, що рішення виступити на боці США було прийнято не відразу й що французький двір проявляв серйозні вагання, зважаючи можливі «за» та «проти». В «Міркуваннях одного француза про повстанців Америки» – записці, поданої в січні 1777 р. королю, говорилося, що для Франції має сенс скористатися англо-американським конфліктом, щоб узяти реванш за поразку в Семирічній війні. Але автор записки застерігав проти формального оголошення війни Англії, вважаючи це «зовсім небажаним з погляду наших фінансів». «Яке б не було наше прагнення бачити розбитою Англію, – писав він, – ми не повинні брати участь у війні безпосередньо». Ну, а

якщо Англія раптом добровільно захоче піти на поступки Франції й добре сплатить? У такому випадку можна погодитися навіть на нейтралітет. І тоді не доведеться наражати на небезпеку державну скарбницю [7].

Кульмінацією місії Б. Франкліна у Франції стало підписання 6 лютого 1778 року двох вкрай важливих угод – про союз та торгівлю. Угода про союз потребувала вступу Франції у війну. Також Франція гарантувала незалежність Сполучених Штатів. У свою чергу США надавали гарантію недоторканності французьким володінням у Північній Америці, отримували право на окупацію Бермудських островів, а Франція мала наміри анексувати Вест-індські володіння Англії. По суті Франція стала першою державою, яка, підписавши двосторонню угоду із США, визнала незалежність останніх.

Таким чином, успіхи американської дипломатії багато в чому залежали від особистих здібностей Б. Франкліна, який зумів вдало маніпулювати давніми суперечками між Англією та Францією. Франкліну та його колегам по суті вдалося реалізувати головний принцип американської зовнішньої політики – запобігання територіальним претензіям європейських держав у Північній Америці. У даному випадку мова йде про Францію, яка відмовлялася від претензій на володіння Сполучених Штатів. Окрім дипломатичних успіхів місія Франкліна могла пишатися отриманням від французької сторони багатомільйонних безвідсоткових позик, які були вкрай важливими для економіки Штатів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Dull J.R. A diplomatic history of the American Revolution / Dull J.R. – New Haven : Yale University Press, 1985.
2. Согрин В.В. Война США за независимость как социально-политическая революция / В.В. Согрин // Новая и новейшая история. – 2005. – № 3. – С. 118.
3. Плешков В.Н. Дипломатия Американской революции / В.Н. Плешков, А.А. Фурсенко // История внешней политики и дипломатии США. 1775 – 1877 / отв. ред. Н.Н. Болховитинов. – М. : Международные отношения, 1994.
4. Adams K. Life and works of John A. / Adams K. – Boston : Hamilton, 2008.
5. Rossignol M.J. French-American Relations in the Age of Revolutions: From Hope to Disappointment (1776 – 1800) / Rossignol M.J. – New-York : Palgrave, 2001.
6. Doniol H. Histoire de la participation de la France à l'établissement des Etats Unis d'Amérique. Correspondance diplomatique et documents / Doniol H. – Paris : Maramba, 1999.
7. Фурсенко А.А. Американская и французская революции XVIII века (Опыт сравнительной характеристики) / А.А. Фурсенко // Вопросы истории. – 1972. – № 11. – С. 69.

В.В. Воробьёв

Миссия Б. Франклина и создание франко-американского союза 1778 г.

Статья посвящена изучению деятельности дипломатической миссии Б. Франклина во Франции. Доказано, что соглашения, подписанные в 1778 году, и многомиллионные займы у Франции оказались первыми успехами американской дипломатии, которая, несмотря на отсутствие опыта, сумела достичь серьезных успехов. Большинство исследователей войны за независимость делает акцент на роли именно личности Б. Франклина, который был достаточно серьезным ученым и, как выяснилось, талантливым дипломатом.

V.V. Vorobyov

B. Franklin's Mission and Creation of the Union between France and the USA in 1778

The given article is devoted to the analysis of diplomatic mission of B. Franklin in France. The negotiation was taking place for two years; the struggle to England was a strong background of it. The agreements signed in 1778 and French credits were the first results of inexperienced Americans diplomacy. Most of researchers of the American war have strong opinion that B. Franklin was a talented scientist and diplomat.

Стаття надійшла до редакції 21.11.2011.